

مجله علمی

مدیریت نوآفرینی

Innovation
management

چالش‌های تأثیرگذار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلامی با رویکرد نوآورانه

لیلا ترکیان تبار^۱، سمیرا کمالی^{۲*}، رسول کرمی^۳

چکیده	اطلاعات مقاله
این پژوهش با هدف آگاهی از چالش‌های تأثیرگذار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلام با رویکرد نوآورانه به روش توصیفی - پیمایشی به انجام رسیده است. جامعه آماری پژوهش شامل اساتید دانشگاه آزاد اسلامی واحد خرمشهر و همچنین، تمامی صاحب‌نظران و خبرگان رشته حسابداری می‌باشد. تعداد نمونه جامعه اساتید به روش نمونه‌گیری در دسترس، ۸ نفر و تعداد نمونه جامعه صاحب‌نظران و خبرگان به روش تصادفی ساده، ۱۲ نفر می‌باشد. بمنظور بررسی تأیید عوامل شناسایی شده، پرسش‌نامه میان کارکنان و افراد شاغل در زمینه حسابداری توزیع شد. حجم نمونه به روش نمونه‌گیری در دسترس برابر با ۱۲۰ نفر بدست آمد. برای گردآوری داده‌های مورد نیاز پژوهش از پرسش‌نامه محقق‌ساخته شامل ابعاد (عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی، ارزش زمانی پول، اندازه‌گیری، اجاره اسلامی) با ضریب پایایی ۰/۸۵۲ استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار آماری SPSS26 و همچنین، روش تحلیل سلسله مراتبی AHP انجام گرفت. نتایج این پژوهش نشان داد که از میان ۱۷ گویه پیشنهادی، ۱۵ گویه به عنوان چالش‌های تأثیرگذار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلام مورد تأیید قرار گرفت که متغیرهای عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی، ارزش زمانی پول، اندازه‌گیری و اجاره اسلامی، به عنوان چالش‌های تأثیرگذار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلام شناسایی شدند.	نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۲
علم حسابداری، احکام اسلام، ارزش زمانی پول، اندازه‌گیری، اجاره اسلامی	کلیدواژه‌ها

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرقدس

* نویسنده مسئول: سمیرا کمالی

ایمیل: sa.kamali@iau.ac.ir

۱. گروه حسابداری، واحد بین‌المللی اروند، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران

۲. گروه حسابداری، واحد بین‌المللی اروند، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران (نویسنده مسئول)

۳. گروه حسابداری، واحد بین‌المللی اروند، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران

مقدمه

اسلام به عنوان یکی از ادیان آسمانی ابراهیمی دارای ایدئولوژی و نظام عقیدتی مختص به خود می‌باشد. ویژگی این دین عدم انحصار آن به حیطه‌های زندگی فردی است. این آیین نظامی مسنجم و یکپارچه در همه حوزه‌های مربوط به زندگی انسان دارد. رهنمودهای اسلام بویژه در حوزه اقتصادی با محوریت برقراری عدالت و پرهیز از ربا تدوین شده است. لذا، رفتارهای مسلمین در همه حیطه‌ها بر رهنمودهای دینی استوار است. اندیشمندان اسلامی معتقدند که سیستم‌ها و نظام‌های حسابداری که بخشی از دانش بشری را تشکیل می‌دهند بایستی با موازین دینی سنجیده و منطبق شوند. دلیل این لزوم نیز تفاوت جنبه‌های بسیاری از اقتصاد اسلامی با اصول پذیرفته شده در اقتصاد غربی است چنانکه بسیاری از چالش‌های پیش روی حسابداری اسلامی با اصول حسابداری مرسوم غربی پوشش داده نمی‌شود. اصول و روش‌های حسابداری غربی که مبتنی بر ارزش‌های انگلیسی آمریکایی است بر اساس نیازهای این جوامع تدوین شده است و در محیط جوامع اسلامی عملاً کارایی خود را از دست می‌دهد. بنابراین، برای پیشگیری از مشکلات اقتصادی برای مسلمان در دنیا توجه حسابداران و نظریه‌پردازان اقتصاد اسلامی به مطالعه و تدوین استانداردهای به روز حسابداری اسلامی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های فقه اسلامی مهم و ضروری به نظر می‌رسد (هادی زاده، عقیقی، ۱۳۹۸). چالش‌های جدید علم حسابداری که در بین کشورهای اسلامی رواج پیدا کرده است ریشه‌های اصلی آن را در بین مباحث مربوط به بانکداری اسلامی و قرارداد های اسلامی می‌توان یافت. اسلام همانند سایر ادیان الهی دارای جهان‌بینی و نظام اعتقادی خاص خود است و دینی است که تنها به حوزه‌های فردی محصور نمی‌شود بلکه سیستمی منسجم برای زندگی انسان در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، مذهبی و تمام جنبه‌های مهم و تاثیرگذار بر زندگی وی عرضه می‌کند (نخعی و همکاران، ۱۳۹۹). روی هم رفته، حسابداری به عنوان یک سیستم اطلاعاتی به تصویر کشیده می‌شود که اطلاعاتی را برای تصمیم‌گیرندگان داخلی و خارجی تولید می‌کند. اما محققان حسابداری این دیدگاه پوپولیستی از حسابداری را به عنوان «حسابداری غربی» که برای شیوه حکومت‌داری غربی مناسب است، برچسب زدند. از نظر آنها، حسابداری غربی برای کشورهایی که شیوه حکمرانی توسط اعتقاد مذهبی بیش‌تر مردم، یعنی اسلام، دیکته می‌شود، مناسب نیست (نور^۱، ۲۰۱۸). مفهوم نظام اقتصاد اسلامی تقسیم سود و ریسک است. نظام اقتصادی اسلام از احتکار جلوگیری می‌کند و معاملاتی را که دارای بلاتکلیفی و قرعه‌کشی است، ممنوع می‌کند. قرارداد مقدس است. اسلام تعهدات مبتنی بر توافقات و افشای اطلاعات را که هدف آن کاهش خطر عدم تقارن اطلاعات و آسیب اخلاقی است، رعایت می‌کند. فعالیت‌های تجاری نباید ناقض موازین شرعی باشد. اصولاً هرگونه ظلم و بهره‌برداری در معامله ممنوع است (عالم و همکاران^۲، ۲۰۲۰). توسعه نهادهای مالی اسلامی نتیجه تلاش برای رشد اقتصاد مردم است. افراد اقتصادی را می‌توان از راه فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی پرورش داد. این امر مستلزم ثبت و گزارش تمامی معاملات و فعالیت‌های اجتماعی شرکت است. به بیان دیگر، یک سیستم حسابداری مرتبط مورد نیاز است. این بیانیه در ارتباط با عملکرد پشتیبانی می‌کند. نیاز به رویه‌ها و فرآیندهای حسابداری مرتبط با مؤسسات مالی اسلامی کاملاً ضروری است. این امر منجر به پیامدهایی بر تغییرات رفتاری همه عناصر درون شرکت، نه تنها مدیریت بلکه صاحبان سرمایه، کارکنان و سایر سازمان‌های مرتبط با شرکت خواهد شد (والویه و مولاالدین^۳، ۲۰۲۰). شناخت مهم‌ترین مشکلات و چالش‌های اخلاقی پیشروی حسابداران و حساب‌رسان، شناخت علل ناتوانی در اتخاذ تصمیمات اخلاقی در شرایط حساس و ارائه راهکارهایی جهت رعایت هر چه بیش‌تر اخلاق با توجه به شرایط داخلی و مذهبی ایران، از مهم‌ترین علل انجام پژوهش‌هایی در زمینه چالش‌های اخلاقی در حرفه حسابداری در بازار سرمایه ایران می‌باشد. بی‌گمان با شفاف‌سازی شرایط چالش‌ساز اخلاقی، و ارائه راهکارهایی مناسب، حسابداران و حساب‌رسان و نهادهای ناظر بر بازار حسابداری شاهد تصمیم‌گیری‌های اخلاقی‌تر توسط حسابداران خواهند بود. با این وجود، پژوهش‌های مرتبط با موضوع اخلاق در حسابداری در ایران محدود می‌باشند (مشایخی، ۱۴۰۳). عصر اطلاعات و دنیای کسب‌وکار امروزی، حرفه حسابداری

^۱. Nor

^۲. Alam et al

^۳. Voronova, E.Y, Umarov

را ملزم به ارائه گزارش‌های مالی صحیح و شفاف می‌سازد و حسابدارانی که در برابر دقت، صحت و صادقانه بودن اطلاعات مسئول هستند، باید بالاترین استانداردهای مسئولیت اخلاقی را در این زمینه بکار گیرند (جایجایرام^۱، ۲۰۱۷). پژوهش در مورد تأثیر دین بر سیستم حسابداری موضوع جدیدی نیست. اسلام به عنوان یکی از بزرگترین ادیان دارای نفوذ قوی در جهان است. عمل حسابداری در جهان اسلام را می‌توان از راه تاریخ حضرت محمد (ص) ردیابی کرد، به طوری که حسابداری اسلامی یک ادعای صرف نیست. اقتصاد عرب در آن زمان بسیار وابسته به تجارت بود، حتی حضرت محمد نیز تاجر بود. ورود اسلام از راه نزول قرآن، راهنمایی در تمام ابعاد زندگی است. فعالیت‌های اقتصادی نیز تحت حاکمیت قرآن است. دستوری برای ثبت معاملات اقتصادی یا آنچه که امروزه به عنوان حسابداری شناخته می‌شود وجود دارد (الازانی و همکاران^۲، ۲۰۱۹).

بررسی‌های صورت گرفته نشان می‌دهد که پیرامون مسئله پژوهش و در ابعاد و زوایای گوناگون آن در داخل و خارج از کشور پژوهش‌ها و مطالعات متعددی صورت گرفته است که در ادامه به نتایج برخی از آنان اشاره می‌شود:

بهرام پور (۱۴۰۳)، در پژوهشی با عنوان: تحلیل مقایسه ای نظام های حسابداری اسلامی و غیر اسلامی به این نتیجه دست یافت که فرهنگ اسلامی تأثیرات عمیقی بر روی نظام حسابداری اسلامی دارد و اصول اخلاقی و عدالت اجتماعی در این نظام به عنوان عوامل کلیدی شناخته می‌شوند. در مقابل، فرهنگ غربی تأکیدی بیش‌تر بر بیشینه کردن سود و عملکرد مالی دارد و این امر می‌تواند به نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی منجر شود. هم‌چنین، در پژوهش به چالش‌ها و فرصت‌های پیاده سازی حسابداری اسلامی در دنیای امروز پرداخته می‌شود و تأکید می‌شود که پیاده سازی این نظام به عنوان یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر مطرح است و می‌تواند به بهبود عملکرد مالی و افزایش اعتماد عمومی کمک کند. سالاری نژاد و محقق (۱۴۰۲) با بررسی همگرایی گزارشگری مالی اسلامی استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی موضوعات کلان: ارزش زمانی پول، رجحان محتوا بر شکل و حساب‌های مبتنی بر سرمایه گذاری مضاربه نشان دادند که در بیش‌تر موضوعات امکان هماهنگی بین این دو نوع نظام گزارشگری وجود دارد و تشکیل کار گروه‌های مشترک و انجام پژوهش‌های بیش‌تر در موضوعات اختلافی می‌تواند مشکل عدم هماهنگی بین دو نظام گزارشگری را تا حد زیادی حل کند. حسینی الاصل (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان ضرورت گسترش سطح افشاء و توسعه گزارش‌های مالی در بستر حسابداری اسلامی به این نتیجه دست یافت که بین متخصصین حرفه‌ای و دانشگاهی در مورد «کافی نبودن سطح افشاء در گزارشگری مرسوم و لزوم ارتقای آن با توجه به اهداف اسلامی» موافقت و اجماع وجود دارد. داداشی و همکاران (۱۳۹۷) با بررسی تأثیر پیاده‌سازی حسابداری تعهدی در بخش عمومی بر پاسخگویی دولت نشان دادند که پیاده‌سازی مبنای تعهدی به جای نقدی تعدیل‌شده، بر رعایت بودجه توسط دولت در سال ۹۴ نسبت ۹۲ تأثیر مثبت و معناداری داشته است، اما در خصوص سایر شاخص‌های بهبود پاسخگویی مورد مطالعه این پژوهش تأثیر معناداری مشاهده نشد. مهرانی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی به ارائه مدل حسابداری اسلامی با تأکید بر مبنای فقهی و چالش‌های بنیادی» پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد که چالش‌های حسابداری اسلامی در حسابداری مرسوم پوشش داده نشده‌اند و مقبولیت استانداردهای سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی (به‌عنوان نهاد پیش‌رو تدوین‌کننده استانداردهای حسابداری اسلامی) نیز نیازمند بررسی است. الاحسن و همکاران (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان: آیا دینداری اسلامی بر قضاوت حسابداران حرفه ای تأثیر می‌گذارد؟ شواهدی از همگرایی جهانی IFRS در کشور بنگلادش به این نتیجه رسیدند که حسابداران حرفه‌ای در بنگلادش که سطوح بالاتری از ارزش‌های دینداری اسلامی دارند، از کنترل قانونی، محافظه‌کاری، یکنواختی و رازداری حمایت می‌کنند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که حسابداران حرفه ای در بنگلادش کمتر از استانداردهای گزارشگری مالی مبتنی بر اصول مانند IFRS حمایت می‌کنند. شرایی و همکاران^۳ (۲۰۲۲) با بررسی توسعه استانداردهای حسابداری اسلامی: اجراها و چالش‌ها نشان دادند که دانش محدودی از استانداردهای حسابداری اسلامی توسط مؤسسات مالی اسلامی وجود دارد و استانداردهای حسابداری شامل یک مؤلفه سیاسی است که نشان می‌دهد آنهایی که

¹. Jaijairam

². Alazzani et al

³. Sharairi et al

سیستم‌های حسابداری را تنظیم می‌کنند از منافع خود به ضرر احتمالی استفاده‌کنندگان حسابداری و گزارش‌های مالی محافظت می‌کنند. سیوکریانا و همکاران^۱ (۲۰۲۱)، در پژوهشی با عنوان: حسابداری در جوامع اسلامی: بقره ۲۸۲-۲۸۳ به این نتیجه دست یافتند که البقره ۲۸۳-۲۸۲ مرجع اصلی حسابداری اسلامی است که سلسله مراتب حسابداری را تبیین می‌کند. البقره ۲۸۲ چهار فرآیند حسابداری شامل شناسایی، ثبت، ارتباط و شهادت را توضیح می‌دهد. این آیه هم‌چنین، ویژگی‌های کیفی حسابداران و اطلاعات مالی را توضیح می‌دهد. ورونووا و اومارو^۲ (۲۰۲۱) با بررسی حسابداری اسلامی (شریک) و مقایسه آن با استانداردهای بین‌المللی حسابداری مالی (IFRS) نشان دادند که هنجارهای همگرایی استانداردهای بین‌المللی حسابداری مالی (IFRS) و AAOIFI را تدوین می‌کند و اثبات اینکه بانکداری اسلامی مبتنی بر شریعت و اخلاق اسلامی است.

با توجه به آنچه گفته شد اصول علم حسابداری به عنوان چارچوبی استاندارد برای ثبت، گزارشگری و تحلیل مالی، نقش حیاتی در شفافیت و عدالت اقتصادی ایفا می‌کند. با این حال، در جوامع اسلامی، تطبیق این اصول با احکام و ارزش‌های اسلامی (مانند رعایت حلال و حرام، عدالت اجتماعی، منع ربا و غرر) به چالش‌های اساسی منجر شده است. این چالش‌ها نه تنها بر جنبه‌های فنی حسابداری بلکه بر اهداف کلان اقتصادی اسلام نیز تأثیر می‌گذارند. در حسابداری متعارف، تمام درآمدها (حتی از منابع غیرشرعی مانند ربا یا قمار) به عنوان سود شناسایی می‌شوند، اما در اسلام، این درآمدها باطل بشمار آمده و نباید در صورت‌های مالی گنجانده شوند. سیستم‌های مالی متعارف از نرخ بهره به عنوان مبنای ارزش زمانی پول استفاده می‌کنند، اما اسلام هرگونه معامله ربوی را ممنوع می‌داند. اسلام معاملات با غرر (ابهام زیاد) را ممنوع می‌کند، در حالی که برخی روش‌های حسابداری مدرن (مانند اندازه‌گیری منصفانه^۳) مبتنی بر تخمین‌های نامطمئن هستند. در حسابداری متعارف، سود عمدتاً به سهامداران تعلق می‌گیرد، اما اسلام بر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و حقوق ذینفعان (مانند کارگران، جامعه و محیط زیست) تأکید دارد. بر این اساس و با توجه به مطالب گفته شده و پژوهش‌های صورت گرفته هدف از پژوهش حاضر بررسی چالش‌های تأثیر گذار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلام با رویکرد نوآورانه بوده و قصد دارد به این سوال پاسخ دهد که: چالش‌های تأثیرگذار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلام کدامند و اولویت‌بندی آنها چگونه است؟

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ روش توصیفی - پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش شامل اساتید دانشگاه آزاد اسلامی واحد خرمشهر و هم‌چنین، تمامی صاحب نظران و خبرگان رشته حسابداری است. تعداد نمونه جامعه اساتید به روش نمونه‌گیری در دسترس، ۸ نفر و تعداد نمونه جامعه صاحب نظران و خبرگان به روش تصادفی ساده، ۱۲ نفر تعیین شده است. حجم نمونه به روش نمونه‌گیری در دسترس برابر با ۱۲۰ نفر بدست آمد. برای گردآوری داده‌های مورد نیاز پژوهش از پرسش‌نامه محقق ساخته شامل ابعاد (عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی، ارزش زمانی پول، اندازه‌گیری، اجاره اسلامی) با ضریب پایایی ۰/۸۵۲ استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار آماری SPSS26 و هم‌چنین، روش تحلیل سلسله مراتبی AHP انجام گرفت.

در این پژوهش در بخش نخست جهت شناسایی چالش‌های تأثیر گذار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلام از تکنیک دلفی استفاده شد. مراحل اجرای روش دلفی به شرح زیر بوده است:

مرحله نخست: پرسش‌نامه ای ساختارمند و براساس مطالعه و بررسی متون علمی و شناسایی و رتبه بندی چالش‌های تأثیر گذار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلام طراحی و از خبرگان درخواست شد تا به آن پاسخ دهند. بدین ترتیب، تعدادی پرسش‌نامه در رابطه با شناسایی چالش‌های تأثیر گذار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلام در اختیار

^۱. Syukriyana et al

^۲. Voronova &Umarov

^۳. Fair Value

متخصصان و خبرگان دانشگاهی قرار گرفت. این پرسش‌نامه به صورت پرسش‌نامه بسته در قالب گویه‌هایی با پاسخ بله یا خیر برای تعیین میزان موافقت هر یک از متخصصان با مقوله مورد نظر در اختیار آنها قرار داده شد. مرحله دوم: در این مرحله گویه‌های حاصل از نتایج بدست آمده از پرسش‌نامه در مرحله نخست، در اختیار جامعه آماری پژوهش قرار گرفت و میزان موافقت آنها با معیارهای بدست آمده تعیین شد. مرحله سوم: این مرحله نیز برای رسیدن به اجماع در مورد گویه‌های استخراج شده بود. پرسش‌نامه سوم که حاوی گویه‌های تعدیل شده بود، در اختیار متخصصان قرار گرفت و از آنها خواسته خواهد شد تا موافقت یا مخالفت خود را با هر یک از گویه‌های شناسایی شده نشان دهند.

یافته‌های پژوهش

با توجه به یافته‌های بدست آمده از مرحله دلفی ۴ چالش از چالش‌های تاثیرگذار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلام، شناسایی شد. برای بررسی تایید این شاخص‌ها، از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است که نتایج آن در جدول‌های زیر آمده است:

عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی:

جدول ۱. جدول یافته‌های توصیفی مربوط به عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی			
متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی	۱۲۰	۱۶/۳۵۸	۳/۰۶۷

براساس آنچه در جدول ۱ مشاهده می‌شود، مشخص شد که میانگین متغیر عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی ۱۶/۳۵۸ و انحراف استاندارد آن برابر با ۳/۰۶۷ می‌باشد.

جدول ۲. جدول خلاصه نتایج آزمون آماری T-test تک نمونه‌ای تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی				
متغیر	مقدار t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	تفاوت میانگین
تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی	۴/۸۵۱	۱۱۹	۰/۰۰۰	۱/۳۵۸

برای تجزیه و تحلیل داده‌های مربوط به تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی از آزمون T-test تک نمونه‌ای استفاده شد. نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد با مقدار $t = 4/851$ و درجه آزادی ۱۱۹ در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ تفاوتی معنی‌دار بین میانگین تجربی مفروض یعنی عدد ۱۵ و میانگین بدست آمده، یعنی عدد ۱۶/۳۵۸ وجود دارد. این به آن معنی است که میانگین متغیر عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی به اندازه ۱/۳۵۸ بیش‌تر از میانگین مفروض است. بدین ترتیب می‌توان گفت که چالش عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی مورد تایید قرار می‌گیرد.

متغیر ارزش زمانی پول

جدول ۳. جدول یافته های توصیفی مربوط به متغیر ارزش زمانی پول

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
ارزش زمانی پول	۱۲۰	۹/۵۴۱	۲/۱۵۷

براساس آنچه در جدول ۳ مشاهده می‌شود، مشخص شد که میانگین متغیر ارزش زمانی پول ۹/۵۴۱ و انحراف استاندارد آن برابر با ۲/۱۵۷ می‌باشد.

جدول ۴. جدول خلاصه نتایج آزمون آماری T-test تک نمونه ای متغیر ارزش زمانی پول

متغیر	مقدار t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	تفاوت میانگین
ارزش زمانی پول	۲/۷۵۱	۱۱۹	۰/۰۰۷	۰/۵۴۱

برای تجزیه و تحلیل داده‌های مربوط به ارزش زمانی پول؛ از آزمون T-test تک نمونه ای استفاده شد. نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد با مقدار $t = ۲/۷۵۱$ و درجه آزادی ۱۱۹ در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۷ تفاوتی معنی‌دار بین میانگین تجربی مفروض، یعنی عدد ۹ و میانگین بدست آمده، یعنی عدد ۹/۵۴۱ وجود دارد. این به آن معنی است که میانگین متغیر ارزش زمانی پول به اندازه ۰/۵۴۱ بیش‌تر از میانگین مفروض است. بدین ترتیب می‌توان گفت که چالش ارزش زمانی پول مورد تایید قرار می‌گیرد.

متغیر اندازه‌گیری

جدول ۵. جدول یافته های توصیفی مربوط به متغیر اندازه‌گیری

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
اندازه‌گیری	۱۲۰	۱۳/۷۵۸	۲/۷۴۳

براساس آنچه در جدول ۵ مشاهده می‌شود، مشخص شد که میانگین متغیر اندازه‌گیری ۱۳/۷۵۸ و انحراف استاندارد آن برابر با ۲/۷۴۳ می‌باشد.

جدول ۶. جدول خلاصه نتایج آزمون آماری T-test تک نمونه ای متغیر اندازه‌گیری

متغیر	مقدار t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	تفاوت میانگین
اندازه‌گیری	۷/۰۲۰	۱۱۹	۰/۰۰۰	۱/۷۵۸

برای تجزیه و تحلیل داده‌های مربوط به متغیر اندازه‌گیری از آزمون T-test تک نمونه ای استفاده شد. نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد با مقدار $t = ۷/۰۲۰$ و درجه آزادی ۱۱۹ در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ تفاوتی معنی‌دار بین میانگین تجربی مفروض یعنی عدد ۱۲ و میانگین بدست آمده، یعنی عدد ۱۳/۷۵۸ وجود دارد. این به آن معنی است که میانگین متغیر اندازه‌گیری به اندازه ۱/۷۵۸ بیش‌تر از میانگین مفروض است. بدین ترتیب، می‌توان گفت که چالش اندازه‌گیری مورد تایید قرار می‌گیرد.

متغیر اجاره اسلامی

جدول ۷. جدول یافته‌های توصیفی مربوط به اجاره اسلامی

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
اجاره اسلامی	۱۲۰	۱۱/۰۴۱	۱/۶۳۱

براساس آنچه در جدول ۷ مشاهده می‌شود، مشخص شد که میانگین متغیر اجاره اسلامی ۱۱/۰۴۱ و انحراف استاندارد آن برابر با ۱/۶۳۱ می‌باشد.

جدول ۸. جدول خلاصه نتایج آزمون آماری T-test تک نمونه ای اجاره اسلامی

متغیر	مقدار t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	تفاوت میانگین
اجاره اسلامی	۱۳/۷۰۸	۱۱۹	۰/۰۰۰	۲/۰۴۱

برای تجزیه و تحلیل هدف اصلی پژوهش از آزمون T-test تک نمونه‌ای استفاده شد. نتایج جدول ۸ نشان می‌دهد با مقدار $t = 13/708$ و درجه آزادی ۱۱۹ در سطح معنی داری ۰/۰۰۰ تفاوتی معنی‌دار بین میانگین تجربی مفروض یعنی عدد ۹ و میانگین بدست آمده، یعنی عدد ۱۱/۰۴۱ وجود دارد. این به آن معنی است که میانگین متغیر اجاره اسلامی به اندازه ۲/۰۴۱ بیش‌تر از میانگین مفروض است. بدین ترتیب می‌توان گفت که چالش اجاره اسلامی مورد تایید قرار می‌گیرد.

رتبه بندی چالش‌های تاثیرگذار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلام بر استفاده از روش APA

در روش AHP پرسش‌نامه زوجی تهیه شد و سپس میان پرسش شوندگان توزیع شد. داده‌های بدست آمده با استفاده از نرم افزار Expert Choice مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

جدول ۹. محاسبه وزن چالش‌های تاثیر گزار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلام

وزن	معیار
۰/۴۱۰	عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی
۰/۲۴۲	ارزش زمانی پول
۰/۲۰۹	اندازه‌گیری
۰/۱۳۹	اجاره اسلامی

با توجه به آنچه در جدول ۹ مشاهده می‌شود؛ وزن محاسبه شده برای هر معیار به روش AHP؛ معیار عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی با وزن ۰/۴۱۰ اثری بیش‌تر نسبت به دیگر زیر معیارها دارد. نرخ ناسازگاری نشان می‌دهد که کمیت برای ماتریس مقایسه زوجی برابر با ۰/۰۳ است. لذا، مقایسات سازگار هستند.

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف آگاهی از چالش‌های تاثیرگذار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلام بر اساس رویکرد نوآورانه به روش توصیفی - پیمایشی به انجام رسیده است. بمنظور بررسی تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی از تکنیک دلفی و آزمون تی تک نمونه ای استفاده شد. نتایج نشان داد که از میان ۱۷ گویه پیشنهادی، ۱۵ گویه به عنوان

چالش‌های تاثیرگذار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلام تعیین شد که متغیرهای عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی، ارزش زمانی پول، اندازه‌گیری و اجاره اسلامی، به عنوان چالش‌های تاثیرگذار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلام شناسایی شدند. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های مهرانی و همکاران (۱۳۹۵)، معین‌الاحسن و همکاران (۲۰۲۴) و ورونوا و همکاران (۲۰۲۱) همسو می‌باشد.

بزرگ‌ترین تفاوت‌هایی که در مباحث اقتصادی، بانکداری و حسابداری میان کشورهای غربی و کشورهای مسلمان وجود دارد، ممنوعیت ربا و بهره و لزوم پرداخت زکات در دین اسلام است. چنین ممنوعیت‌ها و الزاماتی که در شریعت وجود دارد، باعث تفاوت در گزارشگری و حسابداری اسلامی و نوع مرسوم تجاری آن می‌شود که این مسئله چالش‌هایی را برای حسابداری اسلامی بوجود آورده است چراکه علیرغم تهیه و تدوین استانداردهای حسابداری مربوط به فعالیت نهادهای مالی اسلامی توسط سازمان‌های گوناگون، اجرای این استانداردها و تطابق آنها با استانداردهای بین‌المللی، با نارسایی همراه است. افزون بر این، استانداردهای حسابداری اسلامی هنوز به طور کامل در کشورهای اسلامی پیاده‌سازی نشده‌اند، که این موضوع می‌تواند منجر به عدم هم‌راستایی و سردرگمی در گزارش‌دهی مالی شود. به طور کلی، استانداردهای بین‌المللی توسط کمیته‌های بین‌المللی برای ایجاد یک زبان مشترک در حسابداری طراحی شده‌اند، اما ممکن است با برخی از اصول و احکام اسلامی مانند روش‌های ارزیابی دارایی‌ها و معاملات ربوی در تضاد باشند. این مسئله خود باعث می‌شود منافع تمامی کشورها در تدوین استانداردهای گزارشگری مالی لحاظ نشود و نه استانداردهای بین‌المللی با فرهنگ‌ها، سنت و ارزش‌های کشورهای اسلامی هماهنگ نباشد و نه استانداردهای حسابداری اسلامی بتواند با شرایط اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی خاص سایر کشورها همسو شود. از سویی دیگر، اهداف حسابداری اسلامی بدون توجه به اهداف IFRS تدوین شده‌اند که می‌تواند عملکرد حساب‌برسان و حسابداران را تحت تاثیر قرار دهد. افزون بر این، بانک‌های اسلامی بر اساس اصول شریعت فعالیت می‌کنند و اهدافشان ممکن است با اهداف سایر بانک‌های تجاری که بر اساس مدل‌های مالی متعارف عمل می‌کنند، تفاوت داشته باشد. این تفاوت‌ها می‌تواند به چالش‌هایی در ارزیابی عملکرد و مقایسه مالی بین بانک‌های اسلامی و غیراسلامی منجر شود و تجارت جهانی را نیز با مشکل مواجه کند. بدین ترتیب، عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی یکی از چالش‌های شناسایی شده در این پژوهش است. بحث ممنوعیت ربا و بهره، تحت عنوان ارزش زمانی پول، جزء چالش‌های شناسایی شده این پژوهش می‌باشد که نمی‌توان آن را در استانداردهای حسابداری منطبق با آموزه‌های اسلامی گنجانند و با استانداردهای بین‌المللی IFRS منطبق کرد. مسئله بعدی، مباحث اجاره می‌باشد. استفاده از مفهوم رجحان محتوا بر شکل به طبقه‌بندی اجاره‌ها به عملیاتی و سرمایه‌ای مغایر با شریعت اسلام است. بر اساس این دیدگاه، اجاره‌کننده مالکیت دارایی را به دست نمی‌آورد و ریسک و مزایای مالکیت نیز به او منتقل نمی‌شود. استاندارد حسابداری مالی شماره ۸ با عنوان "اجاره و اجاره به شرط تملیک"، تقریباً با چنین استدلالی احتساب تمامی اجاره‌ها به جز به شرط تملیک به عنوان اجاره‌های عملیاتی را الزامی می‌داند و مشکلی که پدید می‌آید آن است که احتساب تمام اجاره‌ها به جز اجاره به شرط تملیک باعث عدم شناسایی بدهی اجاره‌کننده می‌شود. چالش شناسایی شده بعدی، مبحث اندازه‌گیری در حسابداری اسلامی تحت تاثیر زکات است. با استناد به استفاده از ارزش متعارف در محاسبه زکات، مناسب‌ترین راه برای اندازه‌گیری در حسابداری اسلامی، ارزش متعارف پنداشته می‌شود. استاندارد حسابداری مالی شماره ۹ با موضوع زکات، دارایی‌های مشمول زکات را وجه نقد و معادل نقد، حساب‌های دریافتنی پس از کسر ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول، دارایی‌های کسب شده برای دادوستد (برای مثال، موجودی‌ها، اوراق بهادار قابل خریدوفروش، املاک و غیره) و دارایی‌های تأمین مالی (برای مثال مضاربه و مشارکت) معرفی و به ارزش متعارف اندازه‌گیری می‌کند. بر همین اساس، استانداردهای حسابداری مالی شماره ۳ (مضاربه) و ۴ (مشارکت) استفاده از ارزش متعارف برای اندازه‌گیری اولیه و اندازه‌گیری‌های بعدی سرمایه دو عقد مشارکتی دارای استاندارد حسابداری را الزامی می‌دانند. در مورد عقود مشارکتی و به طور خاص مضاربه و مشارکت رهنمودی در استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی لحاظ نشده است. تنها اقدام هیئت استانداردهای حسابداری بین‌المللی برای اندازه‌گیری عقود مشارکتی برگزاری دو نشست در سال‌های ۲۰۱۳ و ۲۰۱۵ با حضور نهادهای دست‌اندرکار حسابداری اسلامی برای استفاده از استاندارد گزارشگری مالی شماره ۹ (ابزارهای مالی)

در مورد اندازه‌گیری عقود مشارکتی مضاربه و مشارکت بوده است. استانداردهای حسابداری مالی سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی نیز نیازمند بررسی است.

در تعیین رتبه بندی چالش‌های تأثیر گزار بر اصول علم حسابداری بر اساس احکام اسلام نیز یافته ها حاکی از آن است که معیار عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی با وزن ۰/۴۱۰ اثری بیش‌تر نسبت به دیگر زیر معیارها دارد. در رابطه به چالش عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی یافته ها نشان داد که معیار تدوین اهداف حسابداری اسلامی بدون توجه به اهداف IFRS با وزن ۰/۳۱۴ اثری بیش‌تر نسبت به دیگر زیر معیارها دارد. لذا، مقایسات سازگار هستند و در مورد ارزش زمانی پول یافته‌ها نشان داد که معیار عدم امکان لحاظ کردن ارزش زمانی پول و بهره در IFRS منطبق با آموزه های اسلامی با وزن ۰/۵۰۱ اثر بیش‌تری نسبت به دیگر زیر معیارها دارد. هم‌چنین، یافته های چالش اندازه‌گیری نشان داد که معیار شناسایی اولیه و اندازه‌گیری بعدی عقود مشارکتی به ارزش متعارف با وزن ۰/۳۷۲ اثر بیش‌تری نسبت به دیگر زیر معیارها دارد و در رابطه با چالش اجاره اسلامی یافته ها حاکی از آن است که معیار تنها در اجاره به شرط تملیک مزایا و مخاطرات دارایی به اجاره کننده منتقل می‌شود با وزن ۰/۴۷۷ اثر بیش‌تری نسبت به دیگر زیر معیارها دارد.

به طور کلی؛ حسابداری اسلامی باید بر اساس اصولی مانند عدالت، شفافیت، مسئولیت‌پذیری و رعایت حلال و حرام طراحی شود. این امر مستلزم بازنگری در برخی مفاهیم متعارف حسابداری (مانند بهره، ربا، غرر و غبن) و جایگزینی آن‌ها با الگوهای مبتنی بر مشارکت، مضاربه و اجاره به شرط تملیک است. عدم وجود استانداردهای جهانی یکپارچه: نبود چارچوب واحد برای حسابداری اسلامی باعث ناهماهنگی در گزارش‌دهی مالی شده است. محدودیت‌های فقهی: تفاسیر گوناگون از احکام اسلامی می‌تواند منجر به اختلاف در کاربرد اصول حسابداری شود. مقاومت در برابر تغییر: سیستم‌های مالی سنتی و حسابداری متعارف ممکن است در برابر پذیرش الگوهای اسلامی مقاومت کنند. حسابداری اسلامی نه‌تنها یک سیستم مالی جایگزین، بلکه الگویی جامع برای اقتصاد اخلاق‌محور است. با رویکردی نوآورانه می‌توان چالش‌های موجود را به فرصت تبدیل کرد و با ترکیب دانش روز حسابداری و اصول فقهی، به سیستمی کارآمد، عادلانه و پایدار دست یافت. موفقیت این مسیر مستلزم همکاری علمای دینی، متخصصان مالی و سیاست‌گذاران است تا حسابداری اسلامی نه‌تنها در جهان اسلام، بلکه به‌عنوان یک نظام مالی جهانی مطرح شود.

پیشنهادهای مبتنی بر یافته‌های پژوهش

- از آنجایی که یکی از چالش‌های شناسایی شده، عدم تطابق اصول علم حسابداری بین‌المللی با احکام اسلامی می‌باشد، پیشنهاد می‌شود برای اینکه حسابداری اسلامی به طور مؤثر عمل کند، بین اهداف اسلامی و بین‌المللی یکپارچگی بوجود آید تا حسابداران بتوانند به راحتی اصول اسلامی را در چارچوب‌های جهانی پیاده‌سازی کنند.

- یکی از چالش‌های شناسایی شده، ارزش زمانی پول می‌باشد که برای رفع این مشکل پیشنهاد می‌شود از دستورات فقهی و نظرات آیات عظام کمک گرفته شود. باید توجه شود که باتوجه به مسائلی مانند خسارت تأخیر تأدیه و مهریه اسلام مفهوم ارزش زمانی پول را تأیید می‌کند، بنابراین، استفاده از تنزیل نیز موردقبول است، اما وضعیت و شرایط ایده‌آل اسلامی، استفاده از جایگزینی برای این موضوع است.

- یکی دیگر از چالش‌های شناسایی شده، اجاره اسلامی است، برای رفع این مشکل پیشنهاد می‌شود که تقسیم‌بندی اجاره‌ها با توجه به محتوای قرارداد حتی باوجود عدم وجود شرط تملیک و یا موافقت کتبی یا شفاهی اجاره دهنده صحیح لحاظ شود. زیرا، این رویه از منظر حسابداری بین‌المللی به عرف تبدیل شده و مبنای عقلا است. به بیان دیگر، شرایط انتقال مزایا و مخاطرات دارایی به اجاره کننده، شرط ضمن عقدی است که بیان نشده لیکن معنای آن در عقد مدنظر بوده است و اجاره دهنده بر این حقیقت آگاه بوده و از آن رضایت داشته است.

محدودیت‌های پژوهش

- ۱- یکی از چالش‌های ذاتی استفاده از ابزار پرسش‌نامه، عدم دقت برخی از شرکت کنندگان در تکمیل سوالات پرسش‌نامه است که این مسئله از دست پژوهشگر خارج می‌باشد.
- ۲- یکی دیگر از محدودیت‌های این پژوهش، اندک بودن پیشینه پژوهشی در زمینه موضوع مورد بحث بود، به گونه‌ای که در بررسی همسویی با سایر پژوهش‌ها، مطابقت دقیق امکان پذیر نبود.

منابع

- بهرام پور، محمود. (۱۴۰۳). تحلیل مقایسه‌ای نظام‌های حسابداری اسلامی و غیر اسلامی، بیست و دومین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و حسابداری، شیروان.
- حسینی الاصل، محسن، و جهان شاد، آریتا. (۱۳۹۸). ضرورت گسترش سطح افشاء و توسعه گزارش‌های مالی در بستر حسابداری اسلامی، پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، ۱۱(۴۴)، ۲۴۹-۲۱۷.
- داداشی، ایمان، کارنما، ایمان، و سادات سلماسی، میر حمید. (۱۳۹۷). تأثیر پیاده‌سازی حسابداری تعهدی در بخش عمومی بر پاسخگویی دولت. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، ۱۰(۴۰)، ۲۱۴-۱۸۷.
- سالاری نژاد، عبدالحسین، و محقق، عارفه. (۱۴۰۲). همگرایی گزارشگری مالی اسلامی استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی موضوعات کلان: ارزش زمانی پول، رجحان محتوا بر شکل و حساب‌های مبتنی بر سرمایه‌گذاری مضاربه، نهمین همایش بین‌المللی مدیریت و حسابداری ایران، همدان.
- مهرانی، ساسان، کرمی، غلامرضا، حسینی، سید علی، و رام روز، علیرضا. (۱۳۹۵). ارائه مدل حسابداری اسلامی، با تأکید بر مبانی فقهی و چالش‌های بنیادی. حسابداری مدیریت، ۹(۲۹)، ۱۰۹-۸۹.
- نخعی، حبیب‌الله، هانی، و شهرکی ده سوخته، الهه. (۱۳۹۹). چالش‌های حسابداری اسلامی در ایران، ششمین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم انسانی، اقتصاد و حسابداری ایران، تهران.
- هادیزاده، مهدی، و عقیقی، محمد. (۱۳۹۸). حسابداری اسلامی و تفاوت‌های آن با حسابداری غربی، چهارمین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین حسابداری و مدیریت در هزاره سوم، کرج.

- Ahsan, A. F. M., Mainul, Sudipta, B., & Jahangir, A. M. (2024). Does Islamic Religiosity Influence Professional Accountants' Judgments? Evidence from Global Convergence of IFRS. *Advances in Accounting*, (64), 1-14
- Alam, M.K., Miah, M.S., Siddiqui, M.N., & Hossain, M.I. (2020). The influences of board of directors and management in Shariah governance guidelines of the Islamic banks in Bangladesh, *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, Vol. 11(9), 1633-1647
- Alazzani, A., Wan-Hussin, W.N., & Jones, M. (2019). "Muslim CEO, women on boards and corporate responsibility reporting: some evidence from Malaysia", *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 10(2), 274-296.
- Jaijairam P. (2017). Ethics in Accounting. *Journal of finance and accountancy*, 1-13.
- Sharairi, M.H., Qasim, A., & El-Refae, G.A. (2022). Development of Islamic accounting standards: Implementations and challenges. *Accounting and Financial Studies Journal*, 26(S2), 1-18.
- Syukriyana, Dzikriya, Sasongko, Noer, Trisnawati, Rina (2021). ACCOUNTING IN ISLAMIC SOCIETIES: AL BAQARAH 282-283. *International Journal of Economics, Business and Accounting Research* (IJEBA). E-ISSN: 2614-1280 P-ISSN 2622-4771 .
- Nor, F.M., Fadzlina, M.F., & Asyaari, E.A. (2018). The need for Islamic accounting standards: The Malaysian Islamic financial institutions experience. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*. 10, 00-00.
- Voronova, E.Y., & Umarov, H.S. (2021). Islamic (Partner) Accounting and its Comparison with International Financial Accounting Standards (IFRS). *Universal Journal of Accounting and Finance*, 9(2), 267-274.

Challenges Affecting the Principles of Accounting Science Based on Islamic Laws with an Innovative Approach

Leyla Torkintabar ¹, Samira Kamali^{2*}, Rasoul Karami³

Article Info	Abstract
Article type: Research Article	This study was conducted with the aim of gaining knowledge of the challenges affecting the principles of accounting science based on Islamic law with an innovative approach using a descriptive-survey method. The statistical population of the study includes professors of the Islamic Azad University, Khorramshahr Branch, as well as all experts and experts in the field of accounting. The sample size of the professors' community using the convenience sampling method is 8 people, and the sample size of the experts' community using the simple random sampling method is 12 people. In order to verify the identified factors, a questionnaire was distributed among employees and people working in the field of accounting. The sample size was obtained using the convenience sampling method equal to 120 people. To collect the data required for the study, a researcher-made questionnaire was used, including dimensions (incompatibility of international accounting principles with Islamic law, time value of money, measurement, Islamic lease) with a reliability coefficient of 0.852. Data analysis was performed using SPSS26 statistical software and also the AHP analytic hierarchy process. The results of this study showed that out of the 17 proposed items, 15 items were approved as challenges affecting the principles of accounting science based on Islamic rulings, and the variables of incompatibility of international accounting principles with Islamic rulings, time value of money, measurement, and Islamic leasing were identified as challenges affecting the principles of accounting science based on Islamic rulings.
Keywords	Accounting science, Islamic rulings, time value of money, measurement, Islamic leasing

Publisher: Islamic Azad University Qods Branch

Corresponding Author: Samira Kamali

Email: sa.kamali@iau.ac.ir

-
1. Department of Accounting, Arv.C., Islamic Azad University, Abadan, Iran
 2. Department of Accounting, Arv.C., Islamic Azad University, Abadan, Iran (Corresponding Author)
 3. Department of Accounting, Arv.C., Islamic Azad University, Abadan, Iran
-

